

The article presents a theoretical analysis of the the problems of family deprivation of pupils in boarding schools of sports profile.

Key words: *family, family deprivation, boarding schools of sport profile.*

Теплюк А.А., викладач кафедри дошкільної освіти
Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлено теоретичний аспект емоційного розвитку дітей дошкільного віку; первинність дошкільного віку в розвитку емоційної сфери. Проаналізовано класифікацію емоцій дітей дошкільного віку за К.Є. Ізардом.

Ключові слова: *емоції, емоційний розвиток дитини, позитивні емоції, негативні емоції, класифікація емоцій, дошкільний вік.*

Постановка проблеми. Емоційний розвиток є вагомую частиною загального психічного розвитку дошкільника. Емоції зберігають своє значення і в наступні періоди життя, проте на ранніх етапах онтогенезу вони є провідними, оскільки на них значною мірою ґрунтується цілісна поведінка дошкільника.

Емоції проходять спільний для вищих психічних функцій шлях розвитку: від зовнішніх соціально детермінованих форм до внутрішніх психічних процесів. На базі вроджених реакцій у дитини розвивається сприйняття емоційного стану оточуючих його близьких людей, яке з часом під впливом соціальних контактів, що ускладнюються, перетворюється на вищі емоційні процеси — інтелектуальні й естетичні складові емоційного багатства особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Емоційний стан дітей впливає на розвиток їхньої пізнавальної діяльності, стабільність інтересів і самостійний вибір видів діяльності. Тому вивчення емоційних станів та особистісних відносин дітей дає можливість виявити приховані проблеми освітнього процесу, а також може бути основою для прогнозування варіантів подальшого особистісного розвитку дошкільників.

Як вважає О.В. Запорожець, емоційний розвиток дошкільника є однією із важливих умов його виховання, що підкреслює важливість емоційного переживання дошкільника при взаємодії з соціумом для його особистісного становлення [2]. На думку В.С. Мухіної, «активно включаючи дітей у рішення соціально важливих завдань, колектив обумов-

лює можливість розвитку індивіда як особистості і в першу чергу становлення і розвитку його емоційної сфери» [3]. Найпершим і найважливішим соціальним інститутом, який відповідає за емоційну компетентність дошкільника і його нормальну адаптацію до життя, вважають сім'ю. Учені виділяють три основні чинники впливу сім'ї на розвиток дитини: емоційний характер сімейного виховання, широту діапазону сімейного впливу, його тривалість. Е. Еріксон зазначав, що соціальне оточення дитини спричинює великий вплив на її розвиток, зокрема на розвиток її почуттів [4]. І.Б. Дерманова стверджує, що «найчастіше причинами негативних емоційних станів у дошкільному віці є депривація потреби спілкування в сім'ї або з однолітками» [4].

Метою дослідження є висвітлення основних особливостей емоційного розвитку дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дитина перебуває у трьох основних вимірах — фізичному, емоційному і розумовому. Саме в них вона проявляє себе в житті: у фізичному — вчинками, діями; у почуттєвому — щиросердечними виявами, бажаннями; у розумовому — думками, судженнями. Таким чином, процеси виховання і навчання стосуються усіх виділених аспектів розвитку особистості одночасно. Як справедливо зазначали Л.С. Виготський та А.В. Запорожець, тільки погоджене функціонування емоційної і розумової систем, їхня єдність може забезпечити успішне виконання будь-яких форм діяльності. Те саме стверджує К.Є. Ізард: «Емоції енергетують і організують сприйняття, мислення і дію» [1, 60].

Дошкільний вік характеризується бурхливим розвитком емоційної сфери, яка має значний вплив на особистісний розвиток дитини, оволодіння нею різноманітними видами діяльності. Впродовж дошкільного дитинства емоції розвиваються, ускладнюються і набувають інтелектуалізованого характеру [5]. Уже в дошкільному віці починає формуватися особистість дитини, цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційної сфери, із формуванням інтересів та мотивів поведінки, що, відповідно, детерміновано соціальним оточенням, передусім типовими для даного етапу розвитку взаєминами з дорослими.

Формування значної частини емоційного досвіду дитини, зокрема динаміки експресивних дій, адекватності емоційного реагування, розвитку емпатії, саморегуляції, а також виразності особистісних особливостей загальної емоційності, тривожності, сензитивності, фрустрованості відбуваються у дошкільному періоді переважно під впливом саме цих факторів. Тому деякі дослідники висловлюють припущення про те, що особливості розвитку емоційної сфери дитини детермінуються

конкретними умовами її виховання. І чим повнішим є соціальний статус цих умов, тим більш сприятливим є розвиток емоційного статусу дитини.

Немає правильних і неправильних почуттів і емоцій, усі вони відіграють значну роль в житті дитини. І що не менш важливо — емоції дитини дають самим дітям і дорослим інформацію про їх стан. Позитивні емоції, такі як радість, задоволення, довіра дарують дітям відчуття безпеки та надійності. Завдяки цим емоціям діти відчують, що в їхньому світі все гаразд, вони допомагають набувати нового досвіду і повторювати набуте. Інші емоції, навпаки, попереджують про небезпеку і незадоволеність. Так, наприклад, гнів вказує на те, що на шляху дитини виникла якась перешкода. Сум призводить до зниження енергії і дає час для того, щоб адаптуватися до втрати чи розчарування. Страх спонукає дітей до захисту. [6].

За період дитинства *емоції* (їх сила, тривалість, стійкість) *змінюються у зв'язку зі змінами загального характеру провідної діяльності дитини і її мотивів, а також через ускладнення її стосунків з навколишнім світом*. Разом з переживанням задоволення чи незадоволення, що пов'язані зі здійсненням безпосередніх бажань, у дитини виникають більш складні відчуття, викликані тим, наскільки добре вона виконала свої обов'язки, яке значення мають її дії для інших і якою мірою дотримуються нею і оточуючими норми та правила поведінки [5].

З метою розвитку емоційної сфери необхідно передбачити гармонійне виховання різних почуттів і емоцій, а також формувати в дитини необхідні навички в керуванні своїми почуттями і емоціями (гнів, занепокоєння, страх, провинна, сором, співчуття, жалість, емпатія, гордість, шляхетність, любов тощо); навчити дитину розуміти свої емоційні стани і причини, що їх породжують. З емоційним благополуччям дитини пов'язана оцінка себе самої, своїх здібностей, моральних та інших якостей.

Однією з умов виникнення у дітей старшого дошкільного віку складних емоцій є *взаємозв'язок і взаємозалежність емоційних і пізнавальних процесів* — двох найбільш важливих сфер їх психологічного розвитку.

Виховання відчуттів у дитини повинно служити передусім формуванню гармонійно розвинутої особистості, одним із показників якої є певне співвідношення інтелектуального й емоційного розвитку. Недооцінка цієї потреби, як правило, призводить до перебільшеного, одностороннього розвитку якоїсь однієї якості, частіше інтелекту, що, поперше, не дає можливості глибоко зрозуміти особливості самого

мислення й керування його розвитком, по-друге, не дозволяє до кінця з'ясувати роль таких сильних регуляторів поведінки дитини, як мотиви й емоції [5].

Існує кілька класифікацій емоцій. Однією з них є класифікація К.Е. Ізарда, що виділяє десять базових емоцій, кожна з яких веде до різних внутрішніх переживань і різного їх зовнішнього прояву: *інтерес* — позитивна емоція, вона переживається дитиною частіше, ніж інші емоції. Інтерес грає важливу мотиваційну роль у формуванні й розвитку навичок, умінь, інтелекту і творчих прагнень; забезпечує працездатність; *радість* — переживання активного внутрішнього задоволення, впевненості в собі, власної значимості, успіху своєї діяльності. Якщо ця емоція переважає в емоційному житті, то дитина перебуває в стані комфорту; *подив* — переживання, пов'язане зі сприйняттям чогось раптового, несподіваного; *сум* — переживання зневіри, ізоляції. Ця емоція гальмує розумову і фізичну активність дитини; *гнів* — переживання обурення, незадоволення чимось. Ця емоція є одним із компонентів агресивної мотивації. Контроль над нею відіграє значну роль у процесі соціального розвитку дитини; *відраза* — край неприємне переживання, викликане чимось бридким, огидним, противним, потворним; *презирство* — переживання глибокої зневаги до когось (чогось) морально низького. Презирство призводить до роздування почуття власної значимості і до знецінювання об'єкта презирства. Ситуації, що активізують гнів, одночасно активують емоції відрази і презирства. Комбінація цих трьох емоцій розглядається як триада ворожості; *страх* — переживання сильного переляку, остраху когось (чогось). Переживання страху відчувається і сприймається як загроза особистій безпеці; супроводжується почуттям непевності, незахищеності, неможливості контролювати ситуацію; *сором* — переживання незадоволеності собою. Сором мотивує бажання дитини сховатися, втекти; *провина* — переживання, пов'язані з порушенням моральної і етичної норм [6].

Інші емоції, згідно з теорією К.Е. Ізарда, є похідними. Особливості зовнішнього прояву емоцій визначаються за виразними рухами тіла особи, інтонації, тембру голосу. Виразними діями не тільки визначається, але і формується почуттєва сфера. С.Л. Рубінштейн стверджує: «Виразний рух не тільки виражає вже сформоване переживання, але і сам, включаючи, формує його; так само як, формуючи свою думку, ми тим самим формуємо наше почуття, виражаючи його» [1, 63].

Висновки. Отже, дошкільникові властиве перебування в «полоні емоцій», оскільки він не може керувати ними. Його почуття швидко ви-

никають і так само швидко зникають. Основний напрям розвитку емоційної сфери старшого дошкільника — це поява здатності керувати почуттями. Інший напрям у розвитку почуттів пов'язаний зі зміною їх динаміки і змісту, коли вони стають стійкими, то набувають помітної глибини, формуються моральні, естетичні й пізнавальні почуття.

ДЖЕРЕЛА

1. Вальдамірова О.П. Емоційна сфера дошкільника та її корекція / О.П. Вальдамірова // Освіта Донбасу. — 2003. — № 4. — С. 61–66.
2. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О.Л. Кононко. — К. : Освіта, 1998. — 255 с.
3. Малімон Л.Я. До проблеми діагностики емоційності як властивості особистості / Л.Я. Малімон // Практична психологія та соціальна робота. — 2002. — № 7. — С. 59–65.
4. Шаграева О.А. Эмоциональное развитие дошкольников: учеб. пособ. / О.А. Шаграева. — М. : Академия, 2003
5. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kazedu.kz/referat/141588>
6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.portal-slovo.ru/div_school_education/36712.php
7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://krokha.ru/?action=jarticle&id=909>

В статье рассмотрены теоретический аспект эмоционального развития детей дошкольного возраста и первичность дошкольного возраста в развитии эмоциональной сферы. Проанализирована классификация эмоций детей дошкольного возраста по К.Е. Изарду.

Ключевые слова: *эмоции, эмоциональное развитие ребенка, положительные эмоции, негативные эмоции, классификация эмоций, дошкольный возраст.*

The article highlights the theoretical aspect of emotional development of preschool children and primacy of preschool age in the development of emotional sphere. It is analyzed the classification of preschool children's emotions by K.E. Izard.

Key words: *emotions, emotional development of a child, positive emotions, negative emotions, emotion classification, preschool age.*